

---

gen en de beginnende kerk in Nieuw-Guinea, de GKI (*Gereja Kristen Injili*). Uitvoerig behandelt de auteur de wordingsgeschiedenis van de *Oproep*, de verschillende versies en de overhaaste publicatie. Vervolgens de reacties in Nederland in kerk en de politiek, en in Nieuw-Guinea. Ook de reacties in Indonesië, waar de *Oproep* toch ook zijdelings voor bedoeld was, komen aan bod. In deel C wordt de afloop van de kwestie Nieuw-Guinea behandeld: de politieke ontwikkelingen, de verbreding van het debat, en tenslotte de overdracht van Nieuw-Guinea aan de Republiek Indonesia in 1963, na een korte tussenperiode waarin de Verenigde Naties formeel het beheer voerden.

Het nieuwe van deze studie, naast de vele die al verschenen zijn over de geschiedenis van Nederland en Nieuw-Guinea, is de aandacht voor de rol van de kerken in deze, met name de Nederlandse Hervormde Kerk, maar ook voor de rol van de katholieke missie in Nieuw-Guinea en Indonesië. De auteur heeft zorgvuldig de bronnen (in Nederland) bestudeerd en de standpunten van de verschillende instanties genuanceerd weergegeven.

Enkele punten hadden een nadere uitwerking verdiend. De ontwikkeling van de hervormde zending (van Utrechtse Zendingsvereniging via de samenwerkende Zendingscorporaties, vanaf 1946 Verenigde Nederlandse Zendingscorporaties en vanaf 1951 Raad voor de Zending der Nederlandse Hervormde Kerk), wordt slechts in een voetnoot (blz. 87) vermeld. De ombuiging van een particuliere vereniging naar kerkelijk orgaan was toch de basis voor kerkelijke uitspraken die het zendingswerk direct raakten. (De verwijzing naar Kamma's "*Dit wonderlijke werk*" levert in deze geen informatie op). Hierop aansluitend: hoe was de relatie tussen 'Oegstgeest' (de Raad voor de Zending der NHK) en de zending op Nieuw-Guinea? Wie benoemde de 'terreinleider'? Hoe en aan wie legde deze verantwoording af? Hoeveel macht (of gezag) had de Hervormde Kerk over haar zending? Bovendien zou de verwevenheid van de Zending met het Nederlandse ontwikkelingsbeleid in Nieuw-Guinea, met name op het gebied van het onderwijs, verder uitgewerkt moeten worden om de felheid van de reacties van de zendelingen te kunnen plaatsen. De positie van de katholieke missie en met name de rol van de apostolisch prefect O. Cremers inzake het Nederlandse beleid wordt wel besproken, maar de reacties van de missiona-

rissen na 1956 wordt niet meer vermeld, noch het verschil tussen missie en zending bij de overdracht in 1963: de meeste zendelingen vertrokken, de missionarissen bleven. Waarom de artikelen in tijdschriften als *Wending* niet in de literatuurlijst zijn opgenomen, en die van b.v. *De Heerbaan* wel ontgaat me.

Als aanvulling op de geschiedenis van de Nederlandse Nieuw-Guinea politiek is deze studie een waardevolle bijdrage; als 'case-studie' van kerkelijk spreken over politieke zaken biedt het stof tot reflectie voor theologen en godsdienstsociologen. –

¶ Paul E. Werkman en Rolf E. van der Woude red., *Geloof in eigen zaak. Markante protestantse werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw*, Passage-reeks nr. 24, Hilversum, Verloren 2006, 599 pag. ISBN 90 6550 910 0, € 30,00.

¶ Ewout Klei

Op 14 maart 2006 werd het boek *Geloof in eigen zaak* aan premier J.P. Balkenende aangeboden. Deze bundel is een vrucht van het project 'Geschiedenis van de christelijk-sociale beweging' en bestaat uit portretten van protestantse ondernemers en werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw. Elk artikel is een korte biografie waarin het leven en werk van de ondernemer worden beschreven en vooral hoe hij zijn geloof met zijn ondernemerschap wist te combineren en in welke maatschappelijk-sociale organisaties hij actief was.

De geportretteerde personen hebben een verschillende kerkelijke achtergrond. J.W. de Pous en N.G. Pierson waren hervormd, W. Hovy en C. Timmer gereformeerd, J.G. van Oord en P. Groen gereformeerd-vrijgemaakt, C.J. Honig doopsgezind en W.F. Lichtenauer lutheraan. Sommige ondernemers waren kerkelijk zeer actief. P. Groen steunde de kerkelijke strijd van zijn vriend Klaas Schilder, schreef hierover veel brieven en brochures en sloot zich in 1944 aan bij de Vrijmaking. Later waren hij en Van Oord betrokken bij de oprichting van het blad *Ophouw*, dat zich verzette tegen de radicale streng-kerkelijke koers van het blad *De Reformatie*. Andere ondernemers waren vooral politiek actief. Hendrikus Colijn, directeur van de Nederlandse Petroleum Maatschappij, werd uiteindelijk minister-president.